

De vier zonden van Kok

A. Knoester*

Vanuit Europees perspectief bezien maakt minister Kok zich op vier manieren schuldig aan een verslechtering van de Nederlandse concurrentiepositie. Ten eerste worden de collectieve lasten de facto verhoogd. Ten tweede is de overheid de aanstichter van een loon-prijsspiraal, waardoor Nederland zijn traditionele positie van laag-inflateland verliest. Ten derde betekent het milieubeleid vooral een lasten-verzwarende voor internationaal opererende bedrijven en ten vierde blijven de uitgaven voor technologie- en industriebeleid opmerkelijk achter, juist nu de industriële structuur moet worden versterkt.

"Nederland komt sterker te staan door de ingeslagen weg te vervolgen. Daarmee kunnen wij de Europese concurrentie aan", zo belooft de minister van Financiën ons in het voorwoord van de *Miljoenennota 1993*. Hij wekt hiermee de suggestie dat het kabinet-Lubbers/Kok alle mogelijke moeite doet om toch vooral goed in te spelen op de eisen die de steeds verdergaande Europese integratie aan ons land stelt. Maar is dit nu wel zo? Wat bedoelt minister Kok met het vervolgen van de ingeslagen weg? Vindt hij soms dat we vooral door moeten gaan met de verzwarende van de collectieve-lastendruk die tijdens zijn bewind tot stand kwam? Of bedoelt hij met het vervolgen van de ingeslagen weg dat de Nederlandse regering moet doorgaan met het veroorzaken van inflatie door kostenstijgingen vanuit de collectieve sector? Deze en andere vragen komen op bij lezing van de *Miljoenennota*.

Bezien vanuit Europees perspectief is op de *Miljoenennota 1993* het nodige aan te merken. Ik beperk mij tot een beknopte bespreking van vier zonden die Kok mijns inziens in Europees verband begaat. Deze hebben achtereenvolgens betrekking op de collectieve-lastendruk, de loon-prijsspiraal, de lastenverzwarende uit hoofde van het milieubeleid en de veel te geringe inzet van middelen voor het industrie- en technologiebeleid.

Collectieve-lastendruk

Naar verwachting zal de collectieve-lastendruk volgend jaar met 0,6 % van het nationale inkomen dalen, waardoor hij in 1993 op 53,0% van het nationale inkomen uitkomt. Deze ingeboekte daling is echter bijzonder ongewis. Zo is het Centraal Planbureau in de Macro Economische Verkenning voor 1993 uitgegaan van een bijkans utopische dollarkoers van *f* 1,85. Afgaande op de huidige dollarkoers en de reële verwachting dat de Amerikanen nog wel even zullen doormodderen met hun bestaande dubbeltekort, lijkt een benedenwaartse bijstelling van de dollarkoers met een kwartje goed verdedigbaar. Uit de *Macro Economische Verkenning 1991* (blz. 27) blijkt dat door zo'n aanpassing de collectieve druk met 0,5 procent van het nationa-

le inkomen oploopt. Met andere woorden, tegen de huidige dollarkoers zal er volgend jaar helemaal geen sprake zijn van een daling van de collectieve-lastendruk.

Afgezien hiervan geldt dat volgend jaar de collectieve-lastendruk – ook al mocht deze in 1993 het niveau van 53% van het nationale inkomen bereiken – toch nog altijd hoger ligt dan het niveau van 52,3 procent in 1990. In het regeerakkoord 1989 is afgesproken de collectieve druk te stabiliseren ten opzichte van 1990 en niet, zoals de minister van Financiën ons wil doen geloven, ten opzichte van het achteraf te hoog geraamde niveau van 53,6 procent¹.

De Centraal Economische Commissie heeft bij herhaling haar zorg uitgesproken over de lange reeks van lastenverzwarende die dit kabinet heeft doorgevoerd of nog gaat doorvoeren van per saldo ruim *f* 10 mrd. zoals onder meer de milieueffingen (*f* 1,7 mrd.), de tabaksaccijnzen (*f* 850 mln.), het huurwaardeforfait (*f* 600 mln.), de overbrenging van produkten en diensten naar het hoge BTW-tarief (*f* 335 mln.), de beperking van de inflatiecorrectie (in 1993 *f* 760 mln.), de vermindering van de rijksbijdrage aan het AAW/AWW-fonds (*f* 2 mrd.), de verhoging van de autokosten (*f* 1,7 mrd.) onder meer door hogere dieselaccijnzen en motorrijtuigenbelasting. Tegenover al deze lastenverzwarende staat maar een beperkte lastenverlichting ter grootte van *f* 3 mrd. (waarvan circa *f* 2 mrd. voor de voorgenomen verlaging van het hoge BTW-tarief), zodat per saldo een lastenverzwarende van *f* 7 mrd. resteert. Nog afgezien van de vraag hoe wij dit in nationaal verband ervaren, zijn dit niveau en deze ontwikkeling van de Nederlandse collectieve-lastendruk in Europees perspectief bezien, hoogst ongewenst. Uit figuur 1 blijkt dat de Nederlandse lastendruk zich momenteel ruim boven het niveau bevindt van de belangrijkste buitenlandse concurrenten, zoals Duitsland, Frankrijk, Italië en het Verenigd Konink-

* De auteur is verbonden aan de vakgroep Toegepaste Economie van de Katholieke Universiteit Nijmegen.
1. Zie regeerakkoord 1989, Tweede Kamer, 1989-1990, nr. 21132. 's Gravenhage, 1989.

rijk. Dit geldt in nog sterkere mate in vergelijking met de Verenigde Staten en Japan. Uit concurrentie-overwegingen kan ons land zich een dergelijk verschil in lastendruk niet lang permitteren.

Dit klemmt te meer omdat per 1 januari a.s. de interne Europese markt tot stand komt en voor de eeuwwisseling de in het Verdrag van Maastricht afgesproken Europese Economische en Monetaire Unie (EMU). Ons land zal in de komende jaren wat de collectieve druk betreft onherroepelijk tot de Europese orde worden geroepen. Dit komt neer op de noodzaak om de Nederlandse collectieve-lastendruk met vijf à tien procentpunten van het nationale inkomen te verlagen tot een niveau dat in de buurt komt van dat van Duitsland. Minister Andriessen van Economische Zaken en CDA-fractievoorzitter Brinkman hebben dit blijkbaar goed begrepen als we afgaan op hun recente pleidooien om in de komende jaren de Nederlandse lastendruk jaarlijks met ten minste 0,5% van het nationale inkomen te verlagen. Het is daarom onbegrijpelijk dat minister Kok – die als één van de architecten van het Verdrag van Maastricht toch het best geïnformeerd moet zijn over de toenevende beleidsconcurrentie in Europees verband – zich niet uitlaat over de noodzaak van een dergelijke drukverlaging en in plaats daarvan de Nederlandse collectieve-lastendruk juist verhoogt.

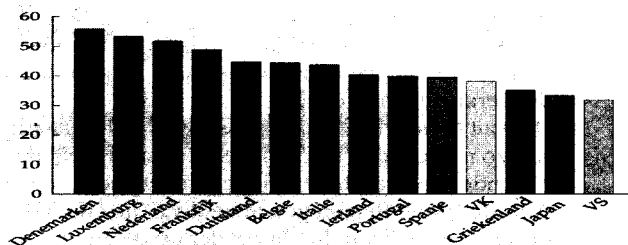
Loon-prijsspiraal

Vanuit Europees perspectief bezien is ook de Nederlandse loon- en prijsontwikkeling van belang. Volgens het Centraal Planbureau zal dit jaar de loon- en prijsontwikkeling in bedrijven met 5,25% stijgen, terwijl voor 1993 een loonstijging van vijf procent wordt verwacht. Nu zal er wel geen opzet in het spel zijn, maar uit tabel 1 blijkt dat het Centraal Planbureau de loonstijging van dit kabinet systematisch heeft onderschat.

Ook voor 1993 bestaat er een goede kans dat de loonstijging hoger uitkomt dan nu wordt geraamd. Uit de *Macro Economische Verkenning 1993* blijkt dat het Centraal Planbureau tot de loonraming van vijf procent komt via een veronderstelde contractloonsstijging van 4,25% in 1993. In de pers verschijnen echter nu al loonclaims die oplopen tot acht procent, en dat terwijl nog maar voor 20% van de onder een cao vallende werknemers een akkoord voor 1993 is bereikt². De loonstijgingen die al zijn opgetreden en dreigen op te treden, gaan ver uit boven de destijds in het Regeerakkoord geraamde loonstijging van jaarlijks 3,25%. Het is nu reeds zonneklaar dat dit gemiddelde niet gerealiseerd gaat worden, aangezien dit zou vereisen dat in 1994 de loonsom met ruim 1,5% zou moeten dalen.

De geschetste loonontwikkeling gaat hand in hand met een aanzwellend inflatietempo, met andere woorden de loon-prijsspiraal is anno 1992 weer volledig terug in Nederland. Dit is extra droevig omdat ons land tot voor kort het laagste inflatietempo van de EG bezat. Vandaag de dag is het inflatietempo van landen zoals Frankrijk, België, Denemarken en Ierland veel lager, waardoor het Nederlandse inflatietempo nog maar net beneden het EG-gemiddelde uitkomt.

In de Miljoenennota 1993 heet het dat de bestrijding van de weer opgedoken loonprijsspiraal de "inzet en vasthoudendheid van alle betrokkenen vereist".

Figuur 1.
Collectieve-lastendruk in de EG, Japan en de VS

Het kabinet roept daarbij om overleg met de sociale partners en om adviezen van de Sociaal-Economische Raad en wijst en passant op de bekende clichés, zoals de ankerrol van het Duitse monetaire beleid in Europa en de onzekerheden rond de dollarcoëfficiënt. Minister Kok verzuimt echter de hand in eigen boezemte steken. Onthullend is dat de Raad van State in zijn advies over de Miljoenennota concludeert dat de inflatiebestrijding in 1993 en later meer aandacht verdient omdat onder meer het BTW-tarief niet van jaar tot jaar kan worden verlaagd³. De Raad pleit dan ook bij het kabinet om een meer structurele aanpak van de loon-prijsspiraal.

En daar wringt hem nu net de schoen. Vooral als gevolg van de eerder besproken lange reeks van lastenverzwaringen is het kabinet Lubbers-Kok zelf als eerste verantwoordelijk voor de weer opgestoken loon-prijsspiraal. Deze lastenverzwaringen leiden via afwenteling niet alleen tot hogere looneisen maar ook rechtstreeks tot een hogere inflatietempo. Uit tabel 2 blijkt dat de collectieve sector in 1989 nog in het geheel niet bijdroeg aan de stijging van het Nederlandse prijspeil. Maar al direct na het aantreden van het kabinet-Lubbers/Kok liep het volledig mis. In 1990 en 1991 was de collectieve sector (via onder meer de indirecte belastingen, de huren, aardgasprijzen en de kosten van kwartaire diensten) voor ruim 50% en in 1992 voor bijna 40% rechtstreeks verantwoordelijk voor de oplopende inflatie.

Ondanks de voorgenomen BTW-verlaging per 1 oktober a.s. draagt de collectieve sector in 1993 wederom voor bijna 50% bij aan het inflatietempo. Ook op dit punt begaat minister Kok een doodzonde aangezien hij de met veel pijn en moeite door voorgaande kabinetten bereikte uitstekende positie van de Nederlandse loon- en prijsvorming in Europees verband in de waagschaal stelt. Het is het toppunt van hypocrisie om, nu dit dreigt mis te gaan, een beroep te doen op de verantwoordelijkheden van de sociale partners. Laat hij eerst zelf maar eens het goede voorbeeld geven.

Milieu-, industrie- en technologiebeleid.

Vorig jaar snoefde Wim Kok in zijn *Miljoenennota 1992* nog over het 'tweesnijdende zwaard' van het milieubeleid⁴. Hiermee kondigde hij aan, dat de opbrengst van milieueffingen zou worden aange-

2. Zie bij voorbeeld NCW-voorzitter Blankert in *NRC Handelsblad* van 12 september 1992 en FNV-voorzitter Stekelburg in de *Haagsche Courant* van 12 september 1992.

3. Raad van State, *Advies bij de concept-Miljoenennota 1993*, 's Gravenhage, 7 september 1992.

4. Tweede Kamer, *Miljoenennota 1992*, 's Gravenhage, 1991, blz. 32.

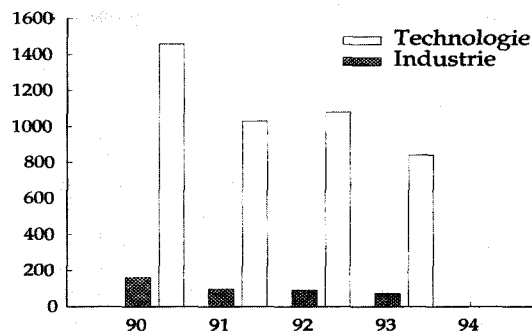
wend voor een verlaging van de collectieve-lasten-druk op arbeid. Hiermee dacht Kok twee vliegen in één klap te slaan, namelijk enerzijds een verbetering van het milieu en anderzijds een vergroting van de werkgelegenheid.

Het valt te betwijfelen of dit tweesnijdende zwaard wel zo'n goed idee is. De milieuheffingen – en in het bijzonder de beruchte heffingen in het kader van de Wet Algemene Bepalingen Milieuhygiëne (WABM) – drukken namelijk in het bijzonder op de energielasten van het bedrijfsleven. De relatief energie-intensieve bedrijven (zoals de petrochemie, de basismetallindustrie en de voedings- en genotmiddelenindustrie) zijn in het algemeen echter zeer kapitaalintensief en relatief weinig arbeidsintensief. Via het zogenaamde tweesnijdende zwaard van het milieubeleid is aldus de jacht geopend op de relatief kapitaalintensieve sectoren van de Nederlandse economie, die een meer dan evenredige bijdrage leveren aan de Nederlandse export. Het tweesnijdende milieubeleid is dan ook een kortzichtig en weinig doordacht beleid. Het komt erop neer dat de sectoren die juist van eminent belang zijn voor de Nederlandse export extra worden belast in de naïeve verwachting dat een toename van meer milieuvriendelijke activiteiten (zoals bij voorbeeld meer kappers en postbodes) ons land als nog zal opnemen in de vaart der volkeren.

In de Miljoenennota 1993 heeft de minister van Financiën het tweesnijdende zwaard intussen al vervangen door de botte bijl. Opeens lezen we bijkans niets meer over de noodzaak om de hogere milieulasten terug te sluiten in de vorm van lagere lasten op arbeid. De milieuheffingen zijn sluipenderwijs verworpen tot een methode om een nieuwe dekking te creëren voor overheidsuitgaven voor consumptieve doelen. Terecht zet de Raad van State een reeks vraagtekens bij deze handelswijze⁵.

Ook merkt de Raad heel fijntjes op dat milieuheffingen niet altijd leiden tot gewenste veranderingen in het gedrag van de consument. Dit moet bij voor-

Figuur 2. Uitgaven voor industrie en technologiebeleid, 1990-1993, in miljoenen gulden

beeld worden gevreesd bij een belasting op afval. Los van dit alles is het bijzonder schadelijk om op eigen houtje milieubeleid te voeren in plaats van in Europees verband.

Merkwaardigerwijs kunnen we op het terrein van het industrie- en technologiebeleid weer een tegengesteld beleid traceren. Terwijl grote Europese concurrenten, zoals Duitsland en Frankrijk, er bepaald geen moeite mee hebben de nationale industrie met omvangrijke subsidies in staat te stellen om een sterke uitgangspositie te veroveren op de interne Europese markt, kenmerkt het Nederlandse industrie- en technologiebeleid zich door een hoge mate van passiviteit. Sterker nog, in de afgelopen jaren heeft het kabinet-Lubbers/Kok de uitgaven voor dit beleid stelselmatig verlaagd. Gesneuveld is onder meer de zogenaamde de innovatiestimuleringsregeling uit 1984, die bedoeld was om de R&D-activiteiten van het bedrijfsleven te stimuleren. Veel sluipender, maar qua structureel effect veel ingrijpender waren de bezuinigingsronden van het kabinet waarbij de consumptieve overheidsuitgaven over een kam werden geschooren met het industrie- en technologiebeleid. Met name hierdoor is de begroting van Economische Zaken in deze kabinetsperiode met vele honderden miljoenen gulden gekort. Uit figuur 2 blijkt dat de uitgaven voor het industrie- en technologiebeleid die anno 1990 nog ruim f 1,6 mrd. bedroegen, in 1993 zullen zijn ineengeschrumpeld tot een schamele f 0,9 mrd. Als we rekening houden met de inflatie zijn deze uitgaven derhalve reëel met ca. 50% gedaald. In het licht van de toegenomen Europese beleidsconcurrentie is dit een toppunt van kortzichtigheid.

Tot slot

In de middeleeuwen werd iemand die een doodzonde beging geëxcommuniceerd. Bij minister Kok gaat het echter niet om één, maar om vier doodzonden. Een viervoudige excommunicatie van Kok zou daarom in de rede liggen. Maar er is nog hoop. Per slot van rekening konden berouwvolle zondaren hun dreigende excommunicatie voorkomen door hun opvattingen te herzien. Voor Kok bieden de komende algemene politieke en financiële beschouwingen in de Tweede Kamer hiertoe een eerste kans. Het is voor allen te hopen dat hij deze gelegenheid met beide handen zal aangrijpen.

Anthonie Knoester

Tabel 1. Raming en realisatie van de loonsom per werknemer in bedrijven, 1990-1993

Loonraming volgens:	1990	1991	1992	1993
Regeerakkoord 1989	3,0	3,25	3,25	3,25
MEV 1990	3,0			
MEV 1991		4,25		
MEV 1992			4,0	
MEV 1993				5,0
Realisaties	3,6	4,3	5,25	

Bron: Centraal Planbureau en Tweede Kamer, op cit.

Tabel 3. Opbouw van de consumptieprijsstijging, 1989-1993

Bijdrage uit hoofde van:	1989	1990	1991	1992	1993
Invoerprijzen	1,8	-0,5	0,7	0,5	1,25
Collectieve sector	0,0	1,3	1,9	1,25	1,75
Loonkosten	-0,4	0,7	1,3	1,0	1,0
Diversen	0,3	0,8	-0,5	0,5	-0,25
Consumptieprijs	1,6	2,4	3,4	3,25	3,75

Bron: Centraal Planbureau, MEV 1993.

5. Raad van State, op.cit., blz. 13 e.v.